

VZTRAJNO PRIZADEVANJE PO RAZŠIRITVI JEZIKOVNEGA OPISA

Olga Kunst-Gnamuš: Razumevanje in tvorjenje besedila. Poskus pragmatične razčlembе. Ljubljana, Pedagoški inštitut 1986. 109 str.

Pedagoška raziskovalka in učiteljica metodike dr. Olga Kunst-Gnamuš si že več let prizadeva, da bi razširila opis slovenskega jezika. O različnih problemih, ki presegajo običajne slovnične ravnine (glasoslovje, oblikoslovje, skladnjo), je napisala že četrto knjigo. Ta zadnja obnavlja mnoge plodne ideje iz prejšnjih knjig, pretežno pa obravnava besediloslovje (tekstologijo) in pragmatiko.

Besediloslovje se ukvarja z razumevanjem in tvorjenjem besedil, tj. z nadpovedno jezikovno enoto; v marsičem se ta nova veja jezikoslovja prekriva s stilistiko, poetiko in praktičnim sporočanjem. Pragmatika pa raziskuje odnos med jezikovnim znakom (besedo, povedjo) in uporabniki jezika (sporočevalcem, naslovnikom). Ista poved ima pri različnih uporabnikih jezika različen pomen. Gnamuševa nam to pojasnjuje na preprostem primeru: *Stavek Jutri se bo vrnil oče je lahko tolažba, če ga izrečemo otroku, ki očeta težko čaka, grožnja, če ga izrečemo otroku, ki se očeta boji, obljuba, če ga izrečemo otroku, ki ima očeta rad.* (Str. 22) Na podobnem primeru nam razlaga tudi, kako je namen govorjenja največkrat zamolčan, pač pa se pokaže v poročanem govoru: *A je povedal B, da se jutri vrne njen mož. A je opozoril B, da se jutri vrne njen mož. A je obljubil B, da se jutri vrne njen mož. A je zagrozil B, da se jutri vrne njen mož.* (Str. 23)

Ob pazljivem branju knjige se pred nami razgrne obsežna mreža besediloslovnih in pragmatičnih pojmov: besedilo, referenca, koreferenca, pozajmljenje, posamostaljenje, preimenovanje, kontekst (okolščine), družbeno-govorni položaj, govorno dejanje (speech act), performativi, propozicija, persupozicija, izpeljava, ilokucija (vplivanje), perlokucija (učinek) idr. Mogoče so za manj razgledanega bralca nekateri pojmi premalo jasno definirani, toda v celem so težnje avtorice dovolj razumljive, saj jih razvija kar v treh sklopih: kot teorijo, kot vzorec empiričnih raziskav in kot ideje za prenovitev pouka slovenskega jezika.

Iz teoretičnega dela se kaže izvrstna avtoričina razgledanost po evropski literaturi o tej strokovni problematiki (Grice, Searle, Wunderlich). Njeno obvladovanje pragmatične teorije je tolikšno, da s to teorijo komentira komunikacijo v vsakdanjem življenju (pogovore, samoupravno dogovarjanje, polemike). V empiričnem delu so predstavljene raziskave razumevanja in tvorjenja več besedil: poročila, navodil in basni. Ugotavlja, kakšne težave imajo pri razumevanju in tvorjenju besedil učenci različnega socialnega porekla. Gnamuševa se zaveda, da pravila izbire in rabe jezikovnih sredstev niso zadovoljivo klasificirana, vendar ima vseeno polno zamisli, kako bi se dalo to teorijo uporabiti pri jezikovni vzgoji. Ugotavlja primanjkljaje pri jezikovnem pouku in razvija metode za analizo objektivnih in subjektivnih prvin v opisu in pripovedi. Jasno ji je, da se objektivno in subjektivno preliva eno v drugo, vendar se vseeno pogumno loteva tudi take analize.

Na različnih mestih v knjigi proseva avtoričino nezadovoljstvo, da pragmatika prodira v šolsko prakso tako počasi. Za to je po mojem mnenju več razlogov: po eni strani pragmatična analiza nima take stopnje natančnosti kot npr. besedna ali stavčna analiza, po drugi strani pa se učitelji bojimo, da bi se znašli na spolzki ploskvi, po kakršni se nismo vajeni gibati. Avtorica dopušča za izrekanje istega namena precej različne povedi, npr. *Pojej koren! – Takoj pojej koren! – Korenje je zdravo, le pojej ga!* (Str. 94) Takega drsenja prvotnega pomena pri slovnični nismo navajeni, tako imamo občutek, da smo pri pragmatiki na področju, ki je bliže stilističnemu variranju ali sporočanju kot pa slovniči.

Kdor želi slediti Olgi Kunst-Gnamuš, mora imeti veliko veselja za študij psiho- in sociolingvistike, precej pronicljivosti in smisel za jezikovno eksperimentiranje v razredu. Upajmo, da bo čedalje več učiteljev, ki bodo pripravljene vnašati v pouk poleg prenašanja znanja tudi prvine raziskovalnosti

in ustvarjalnosti. Posebno pomembno pri tem bi bilo, da bi na ta način prišlo pri pouku slovenskega jezika do boljše integracije med slovnico, književnostjo in sporočanjem.

Franc Žagar
Pedagoška akademija v Ljubljani

TRETJA RAZISKAVA O KNJIGI

Gregor Kocijan *idr.*: *Knjiga in bralci III, Ljubljana, Kulturna skupnost Slovenije, Raziskovalni inštitut FSNP 1985, 159 str.*

Po šestih letih je spet pred nami knjiga, ki se podrobno ukvarja z raznolikimi odnosi med knjigo in bralcem. Seveda je treba takoj pristaviti, da enako kot bralca srečamo tudi nebralca, saj statistika neusmiljeno izkazuje dejstvo, »da 48 % anketiranih, starih 18 in več let, v letu 1984 ni prebralo nobene knjige.« Ker se nam še vedno zdi, da prihajamo do znanja in vednosti prek knjig, je skoraj 50-odstotno nebranje slab znak za naš razvoj v učečo se, na znanju in razgledanosti temelječo družbo.

Kakorkoli že: četudi ne zaupam povsem anketnemu vzorcu kot zanesljivemu pokazatelju podatkov v splošnem smislu, pa je vendar zadeva dovolj slaba tudi v primeru, če je točnost le približna. Podatek kaže, da polovica populacije knjig ne rabi niti za zabavo niti za strokovni napredek. Oblikujejo se naslednje možnosti:

- 1) da del manj izobražene populacije zaradi enostavnih opravil (strokovnih) knjig res ne rabi, za odih pa morda bere zabavno časopisje,
- 2) da tudi del bolj izobražene populacije uspeva (morda celo dobro) preživeti brez knjig in znanja iz njih,
- 3) da neberoča populacija le prihaja do znanja kako drugače (strokovno časopisje, radio, televizija).

Posebej zanimivo po podatkih in izpeljavah se mi zdi 3. poglavje »Branje knjig in vrednote« (prispeval ga je Dimitrij Rupel). Tu izvemo, da npr. mlajši več bere kot starejši; da je med vodilnimi in vodstvenimi delavci komaj (!?) 31 % nebralcev; da neverni berejo več kot verni; da tisti, ki so označili za pomembni vrednoti samoupravljanje in svobodo, berejo (ali ne berejo) pravzaprav enako, kot kaže povprečje; da je najbolj brano leposlovje; da je največ bralcev študentov; da je družina prevladujoča vrednota ljubiteljev leposlovja; da televizija ne izpodriva knjige; da so dobri bralci časopisov tudi dobri bralci knjig itd.

Iz podatkov, ki jih daje Darka Podmenik na strani 46, izhaja: »da v zadnjih desetih letih pogostost branja knjig rahlo upada v vseh socialnih kategorijah bralcev«. Kolikor je bolj ali manj razumljivo, da ljudje največ bero leposlovje, pa je čudno, da po raziskavi »slovenski bralci berejo knjige v drugih jugoslovanskih in tujih jezikih le izjemoma« (str. 53). Gregor Kocijan je v poglavju »Bralci leposlovnih knjig« natančneje analiziral, zakaj bralci berejo knjige, kje bralci dobe knjige, kaj bere (vrsto knjig). Med podatki, ki jih navaja Kocijan, velja posredovati v tem poročilu vsaj še, kam sodijo knjige, ki so jih bralci navajali (4 % sodi v starejšo slovensko književnost – do Cankarja; 17 % v novejšo slovensko književnost – od Cankarja do danes; 12 % je del jugoslovanskih avtorjev; 9 % sodi v starejšo svetovno književnost – do začetka 20. stoletja; 54 % v svetovno književnost 20. stoletja in 4 % med spominska, dokumentarna in druga dela nejugoslovanskih avtorjev).

Katere knjige ostajajo popularne še iz raziskave 1979? To so predvsem: T. Svetina: Ukana, L. N. Tolstoj: Ana Karenina, K. Stajner: 7000 dni v Sibiriji, M. Stražišar: Ciganka, M. Jurić-Zagorka: Čarovnica z Griča, H. Konsalik: Kirurginja, A. Selinko: Desirée, M. L. Fischer: Senta. (Slovenca v izboru sta torej T. Svetina in M. Stražišar.)

O kupovanju knjig je v knjigi razvejano spregovoril Martin Žnideršič.

V Prilogi 2 je objavljen še nadrobnejši pregled leposlovnih in drugih knjig, ki so jih navedli bralci. Tako lahko razvidimo iz podatkov največkrat omenjene avtorje oziroma avtorje z največ omenjenimi deli.